

Pohjoismaiden kirjastoseurat yhteistyöhön tekijänoikeuskysymyksissä

Pekka Heikkinen

Pohjoismaiset kirjastoseurat järjestivät tekijänoikeustapaamiseen helmikuun alussa Oslossa. Tilaisuuden keskeisinä teemoina olivat tekijänoikeuskeskustelun nykytila kirjastojen kannalta, Googlen oikeudenhaltijoille tarjoamien sopimuksien tilanne sekä tekijänoikeuksien tarkastelu kirjastojen roolin ja digitaalisten kirjastojen näkökulmasta. Kirjastojen lähitulevaisuuden odotukset kohdistuivat erityisesti sopimuslissenssisääntelyyn perustuvan sopimuskäytännön aikaansaamiseen. Pohjoismainen kirjastoseurojen välinen yhteistyö tekijänoikeuskeskustelussa koettiin myös tärkeäksi ja sille toivotaan jatkoa..

Kaksipäiväisen tilaisuuden järjestäjinä toimivat Norjan kirjastoseura sekä Oslon yliopiston kirjasto. Tapahtumassa oli edustajia kaikista viidestä Pohjoismaasta.

Kokouksen avasi Norjan kirjastoseuran puheenjohtaja Anne Hustad. Hustadin mukaan Pohjoismailla on pitkä yhteinen historia tekijänoikeuskysymyksissä, ja maiden tekijänoikeuslait muistuttavat suuresti toisiaan. Tämä tarjosi hyvän pohjan hedelmälliselle kokemusten vaihdolle.

Kuka hallitsee tekijänoikeusdiskurssia?

Aamun avajaisitelmän piti Stuart Hamilton IFLA:n päämajasta. Hamilton kuvasi sitä rajua muutosta, jonka kulttuurituotteiden markkinat ovat viime aikoina läpikäyneet. Muutos on koetellut erityisesti äänitealaa.

Hamiltonin mukaan äänitealan ongelmat joutuvat kuitenkin suurelta osin siitä, etteivät tuottajat ole valmiita tarjoamaan kuluttajille niitä palveluita, joita nämä haluaisivat. Tämän sijaan he ovat keskittyneet piratismiin vastaiseen taisteluun ja perinteisten liiketoiminta-malliensa suojaami-

seen. Tällöin heiltä ovat jääneet huomaamatta ne uudet ansaintalogiikat, joita internet tarjoaa.

Kirjastojen merkitys on jatkossakin siinä, että ne toimivat puskureina suojaamassa suurta yleisöä informaatiomonopoleja vastaan. Nykyisen lainsäädännön ongelமாகsi Hamilton koki sen, että säädökset on laadittu yksilöllisiä tekijöitä ja kuluttajia ajatellen. Sääntely ei näin ollen optimaalisella tavalla huomioi kirjastojen välittäjäroolia. Konkreettisia esimerkkejä Hamilton ei tästä kuitenkaan esittänyt

Hamiltonin mukaan kysymys on nyt siitä, kuka hallitsee tekijänoikeutta koskevaa diskurssia digitaalisella aikakaudella. Hänen mukaansa kirjastojen tulisi aiempaa enemmän painottaa nimenomaan niitä myönteisiä taloudellisia vaikutuksia, joita kirjastojen toiminnalla on. Tekijän oikeuksien yksipuolinen suojaaminen ei riitä tukemaan uusien markkinoiden syntyä. Olisi selkeämmin tuotava esiin se, että myös yksinoikeuden rajoitusten pohjalta on syntynyt runsaasti uudenlaisia liiketoimintaa.

Komission tekijänoikeusyksikkö on aiemminkin viestittänyt, että EU-päätäjät ovat erityisen vastaanottavaisia tällaiselle talous- ja työllisyys-

näkökohtiin painottuvalle puheelle. Mieleeni tuli kuitenkin kysymys siitä, menisikö tässä lapsi pesuveiden mukana. Jos kirjastot ryhtyvät argumentoimaan samoista lähtökohdista kuin oikeudenhaltijat, kykenisivätkö ne enää uskottavasti perustelemaan myös kulttuuripoliittisen erityistehtävänsä?

Googlen sopimukset solmussa

Kirjastonjohtaja Harald Müller Max Planc -instituutista loi katsauksen Euroopan tekijänoikeuskehitykseen. Tekijänoikeusasiat ovat olleet Euroopan unionin ja sen edeltäjän EY:n agendalla vuodesta 1988, jolloin mediateollisuus havahtui huomaamaan niiden taloudellisen painoarvon.

Müller keskittyi puheenvuorossaan esittelemään EBLIDA:n ja erityisesti sen informaatio-oikeuden ryhmän EGIL:in toimintaa. Hänen mukaansa ryhmä voi ottaa kunnian monista onnistumisista. EGIL-ryhmän aktiivisuuden seurauksena kirjastojen linja esimerkiksi komission Vihreää kirjaa koskevaan lausuntopyyntöön syksyllä 2008 oli koko Euroopan tasolla hyvin yhtenäinen.

Müller sivusi myös Googlen viimeaikaisia toimia Euroopassa. Monet suuret tieteelliset kirjastot ovat jo solmineet yhteistyösopimuksia Googlen kanssa. Eurooppalaisten kirjastoseurojen (mm. IFLA, EBLIDA, LIBER) kanta yhteistyölle on ollut pääosin myönteinen. Syynä tähän on Müllerin mukaan yksinkertaisesti se, että Google tekee sen, mihin yksikään kansallinen toimija ei tällä hetkellä kykene.

Professori Janice Pilch Illinoisin yliopistosta jatkoi teemasta, ja taustoitti puheenvuorossaan Googlen kirjaprojektin lähtökohdia ja nykytilannetta. Yhtiö aloitti projektinsa kaikessa hiljaisuudessa jo vuonna 2002. Kolme vuotta myöhemmin, eli vuonna 2005 oikeudenhaltijat nostivat yhtiötä vastaan loukkauskanteen. Oikeusjuttu on pitkittyessään mutkistunut, paisunut ja muuttanut muotoaan.

Jutun käsittely jatkui tauon jälkeen helmikuun puolivälissä New Yorkin paikallistuomio-

istui-messa. Osion seminaarin jälkeen tilanne on muuttunut siten, että Yhdysvaltain oikeusministeriö on lausunnossaan esittänyt varaumia uusimman sopimusversion hyväksymiselle.

Kirjastojen kannalta suurin ongelma liittyy hinnoitteluperiaatteisiin. Ne kaipaavat sääntelyä, joka varmistaisi, ettei Google pyri hyödyntämään tosiasiallista monopoliasemaansa rahastamalla käyttöoikeuksista kohtuuttomasti.

Osapuolten näkemykset ovat sen verran kaukana toisistaan, että tuomioistuimen ratkaisua jouduttaneen vielä odottelemaan. Mitä sitten tapahtuu, ellei tuomioistuin hyväksy Googlen ja oikeudenhaltijoiden solmimaa sopimusta? Kukaan ei osaa sanoa, Pilch totesi. Hänen mukaansa on epävarmaa, voitaisiinko vastaavanlaista sopimusta enää tuoda korjatussakaan muodossa uudelleen tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Privatisoituuko kirjastojen toiminta?

Osastonjohtaja Harald von Hielmcrone Århusin yliopistosta esitti päivän lopuksi oman visionsa digitaalisesta kirjastosta. Digitalisoituminen mahdollistaa hänen mukaansa ennen näkemättömän toimintojen tehostamisen. Von Hielmcrone otti esimerkiksi oman osastonsa, jossa vielä parikymmentä vuotta sitten tarvittiin 25 henkeä lisensoimaan 8000 ulkomaista lehteä. Nykyään neljä henkilöä kykenee hoitamaan 43000 elektronisen lehden lisensoinnin.

Tämän kääntöpuoli on kulttuuriperinnön kontrollin privatisoituminen, kun kirjastot eivät enää omista kokoelmiaan, vaan lähinnä välittävät aineistoihin käyttöoikeuksia. Von Hielmcrone mukaan onkin mahdollista, että pyrkimys digitaalisen kirjaston luomiseen johtaa tilanteeseen, jossa kirjastoja ei enää tarvita lainkaan. Von Hielmcrone toi myös tuoreita terveisiä EU:n komissiosta, jossa hän oli yhdessä EBLIDA:n johdon kanssa tammikuun lopulla tavannut tekijänoikeusyksikön päällikön Tilman Lüderin.

Lüder oli viestittänyt, että komissio on edelleen hajallaan ns. orpojen teosten kysymyksessä. Lü-

derin mukaan Pohjoismaiden mallin mukainen sopimuslissensijärjestelmä ei yksinään ratkaise kaikkia ongelmia, vaan lisäksi tarvitaan EU:n sääntelytoimia. Komissiossa valmistellaan erillistä orpoja teoksia koskevaa säädöstä, joka annettaisiin ensi syksynä. Tämä uusi säädös olisi jäsenmaita pakottava, mikä turvaisi yhtenäisyyden Euroopan tasolla.

Miten yhteistyöhön?

Toisen seminaaripäivän aluksi kunkin Pohjoismaan edustaja esitteli lyhyesti näkemyksiään tekijänoikeussääntelyn vaikutuksista kirjastojen toimintaan omassa maassaan. Yleisvaikutelmaksi jäi, että vuonna 2001 säädettyyn tietoyhteiskuntadirektiiviin oltiin suhteellisen tyytyväisiä. Kaikkien Pohjoismaiden edustajien puheenvuoroissa nousi keskeisenä haasteena esille sopimus-

lissensissääntelyyn perustuvan sopimuskäytännön aikaansaaminen, johon tähän kohdistuu nyt suuria odotuksia.

Seminaarin päätteeksi pohdittiin kysymystä siitä, tulisiko Pohjoismaista yhteistyötä jatkaa, ja jos niin missä muodoissa. Laaja yksimielisyys vallitsi siitä, että yhteistyötä sinällään tarvitaan. Eri-tyyppiset kirjastot joutuvat kuitenkin vastaamaan erilaisiin haasteisiin. Tämän vuoksi yhteistoiminta olisikin mielekkäintä organisoida kirjastoseurojen välisenä, eikä esimerkiksi kansalliskirjastojen tasolla.

Tietoa kirjoittajasta:

*Pekka Heikkinen, lakimies
Kansalliskirjasto
email. pekka.heikkinen@kansalliskirjasto.fi*